

emlékezett, gyenge oldalaik ellenére is figyelemre méltó munkák voltak, úgyhogy ezt az új művét is érdeklődéssel olvastuk. Ebben a régi, mesés Egyiptomot választja a történet színteréül. Nagy térbeli és időbeli távolság, ahová a kritikus nehezen követheti. Ebers György, az egykor kedvelt egyiptomi regények írója, az aegyptologia egyetemi tanára volt, s ez megnyugtathatta a kor és környezetrajzi részletek hitelessége iránt érdeklődő olvasókat, szerzőnk azonban nem az, s így már eleve kételkedéssel fogadjuk az ő régi Egyiptomát. Lehet, hogy ilyen volt, lehet, hogy nem. Kétségtelen, hogy sok benne a komoly tanulmányon alapuló részlet, de még több a képzelet hozzáköltése. Különben az ilyen távoli földön és korban játszó regénytől nem is követelhetünk olyan tüzetes és hű korrajzot, mint az Európa valamely népének jól ismert korát festő elbeszéléstől. Az íróra nem is szándékozom anachronizmusokat s más korrajzi valószínűtlenségeket rábizonyítani, csak azt nézem, milyen a regénye mint regény.

Meséjével néhány sorban végezhetünk. Hetnufer, a fáraó lángeszű építőmestere felépítette a nagyszzerű kincstárat s új, csodálatos tervvel foglalkozik, de a fáraó, mivel tudja a kincstár bejáratának titkát, eltéteti láb alól. A művész vakon, nyomorékon és örülten még él egy darabig, aztán a kincstár tervrajzát fiára, Achmeszre hagyván, meghal. Achmesz behatol a kincstárba, a fáraó aranyaival sereget toboroz, megbuktatja, megöli s ő lesz az utóda.

Ezt a sovány mesét nem teszük érdekesebbé az epizódok, melyeket a szerző nem tud szervesen összekapcsolni egymással, hogy a főcselekvénnyel együtt határozottan bonnyolított meseszövedékké alakuljanak. Ez a határozatlanság a mese szövéseben fő hibája a regénynek. Az elején érdekesen rajzolja meg a művész alakját, úgyhogy felkelti várakozásunkat, de azután hamarosan megöleti. Ugyanígy kelt érdeklődést a fáraó nagyhatalmú és sőtétlelkű eunuch-kegyence iránt, de ezt az alakot is elejti. Rhodopisz, az ünnepeit táncosnő sorsával is túlon túl sokat foglalkozik, de igazi szerepe nincs a történetben. Dédé fő-

pap küzdelme a fáraóval a régi istenekért nem tud érdeket kelteni, családi tragédiája sem: a fáraó a főpap feleségéért cserébe megengedné a régi istenek hivatalos tiszteletét, a nő erre öngyilkos lesz. A fáraó még a legaktívabb alak, aki szembezáll a papokkal, nyúzza a népet, nem fizeti katonáit, hogy rengeteg kincset gyűjthessen, s ki minden áron magaévá akarja tenni a főpap feleségét, de igazán ő sem érdekel bennünket, mert csak esztelen zsarnok, ki vakon rohan vesztébe. Még mindig érdekesebb alak azonban, mint Achmesz, aki durva katoná és egyebet nem tesz, csak boszszút áll apjáért.

A szerző hosszú lélekrajzokkal támasztja alá jellemeit, de ezek a lélekrajzok magukban állanak, nincs igazi fejlődésük, nem válnak cselekvénnyé. Így mozaikszerű az egész, csupa félbemaradt alak és mesetöredék, mely nem kerekedik sem lélekrajzilag, sem romantikusan érdekes mesévé.

A szerzőben pedig van elbeszélő tehetség: stílusa költői, reflexiói sokszor elmések, tud élénk képzetre valló, színes milieu-rajzával hangulatot kelteni, ért a jellemzéshez, a lélekrajzi finomságok megfigyeléséhez, tud érdekesen mesélni és tud szellemes párbeszédet szólni, de csak helyenként s éppen ez a hibája regényének, melynek „minden részlete szebb, mint az egész”. A költői műnek pedig mint egésznek is hatnia kell s így a maga egységében legjobban. Ez a regény szembezőkően bizonyítja a művészi egységnek ősidők óta hangoztatott szükségességét és fontosságát, melyet az alkotó művészek újabb hajlandók kétségbe vonni. iskolás fontoskodásnak és üres frázisnak bélyegezni.

Arany, a kompozíció kiváló mestere, sokat gondolkozott erről s váltig hangoztatta, hogy bármilyen sok művészileg értékes részlet sem pótolhatja az egységet, az egész műnek együttes hatását.

A kompozíció nem mesterkedés, nem csupán technika és rutin, hanem művészet, amelyet érdemes komolyan venni főként olyan tehetséges írónak, mint szerzőnk.

Szinházi szemle.

I.

Mikor 1855-ben Szigeti József *Vén bakancsos és fia a huszár* c. népies vígjátéka először színrekerült, közönségnek is, kritikának is nagyon tetszett. Megérezték, hogy valami újat hozott: Szigligetinek csak félig népies színművei után a tiszta népszínművet. Salamon Ferenc a bemutató után ezt írta róla: „Sokat emeli a vígjáték becsét az egyöntetűség. Itt nem halad két cselekmény egymás mellett, melyek közül egyik az urak, másik a nép között játszik; nincs szembe állítva a frakk meg a guba az előbbinek rovására, az egész egy csapszék tulajdonosa és egypár vendége között történik...”

Ma, amikor e darabnak ez újat hozó jelentőségét nem érezzük, bizony megfakultnak hat az egész vígjáték. Alakjait, hangulatait azóta számtalan variációban láttuk a színpadon, meseszövegét vánszorgónak érezzük, s látván látjuk, hogy az egész bonyodalom sokkal rövidebben elintézhető lett volna, ha az öreg bakancsos mindjárt az elején elintézte volna a kincésásai komédiát. Szegény Laci fiúnak nem kellett volna akkor háborúba mennie, s a félkarját otthagynia, szerelmesével hamarabb megtarthatták volna a lakodalmat, s a vén bakancsos is hamarabb megtalálta volna öreg napjai nyugalmát.

Mindamellett mégsem bánjuk, hogy e régies ízű népszínművet felújította a Nemzeti Színház. Egy-két jóízű jelenetet élveztünk végig, egypár jó magyaros alakban gyönyörködtünk, a harmadik felvonáson, a darabnak e legsikerültebb részén, jókat kacagtunk, és főképen, mert láthattuk — Szentgyörgyi Istvánt.

A magyar színészetnek ez egyik legkülönb büszkeségét bizony nagyon irigyeljük Kolozsvártól. Itt lenne az ő helye a Nemzeti Színházban, s itt lett volna helye Tamási és Blaha Lujza mellett a régi Nép-

színházban. Mert Szentgyörgyi István mint a legkiválóbb parasztszínész, az utolérhetetlen *Peleskei nótárius*, *Cigány*, *Gonosz Pista*, a Népszínházban talált volna igazán magához méltó partnerekre. Igaz, hogy így meg, a kolozsvári változatosabb műsorú színházban, klaszszikus szerepekben is bemutathatta tehetségét, és játszhatta Tiborcot is, Falstaffot is.

Amikor Szentgyörgyi Istvánt a Nemzeti Színház deszkáin látjuk, első tekintettel önkénytelenül is azt vizsgáljuk, hogy miben is különbözik a ma már nagyon kevesektől képviselt régi játéktípus az újtól. Nem sokáig kell kutatnunk. Nyomban észrevesszük, hogy a régi modor kényelmesebben részletező, epikusabban széles, egy-egy szituációt alaposabban kielő játék. Az új stílus robanóbb hevességű, a drámai feszülést erősebben érvényesítő, idegesebb menetű. Nem értékek összeméréséről van itt szó, hiszen a maga nemében mindegyik stílus egyformán jó, csak a különbségek megállapításáról. Szentgyörgyi István nemzeti színházi vendégszereplésekor e régi modor legnemesebb megnyilatkozását láthattuk. Senki se higgye, hogy az ő lassúbb menetű, egy-egy fordulatonál hosszabban elidéző ábrázolási módja az öregség következménye. (A nyolevanötéves öreg úr a *Vén bakancsos*ban még ugyancsak rakja a csárdást!) Stílus ez, semmi egyéb!

Ebből az aprózó, kényelmesebb felépítésű színjátszó modorból fakadnak Szentgyörgyi alakításának leggyönyörűbb mozzanatai. Amikor a második felvonásban fia mátkáját vizsgálja, aki a halottnak hitt Lacit siratja, s vigasztalás közben az ő hangja is meg-megcsuklik, majd pedig ő is sírásba tör ki, ez a jelenet szívighatóan szép volt. Hát még amikor holtnak hitt fia megjelenik, s az öreg észreveszi, hogy félkarját a csatamezőn hagyta! Apai szívének egész gyöngédségével csókolja meg a levágott kar csomkját. E

jelenet láttára igazán egyetlen szem sem maradt szárazon a színházban.

S amikor a közönség már azt hitte, hogy Szentgyörgyi István megmutatta magát abban, amiben legerősebb, az érzelmesség, a meghatódottság ábrázolásában, akkor egyszerre csak a harmadik felvonásban a dévajkodó vigjátéki hang, a fölényes humor kifejezésében olyan igaz, olyan megkapó mozzanatokra talált, hogy kész lett volna mindenki hitet tenni rá, hogy itt még nagyobb, mint az előbb volt.

Amikor a kincésásai komédia után az őt gazdagnak hívó korcsmáros írószobájába benyit, már megjelenése is elsősorú volt. Hetykén vágja ki az ajtót, s diadalmas tekintettel áll meg a küszöbön. Szájában hosszúszerű pipa, fején valami kopott, rojtos halósipka, két kezén — elvégre most már úr lett belőle, vagy mi az ördög! — bőrkesztyű. Hogy a két félkesztyű felemás, egyik barna, másik fehér, mit tesz az, — mégis csak kesztyű! A szobába rangos lépésekkel jön be. Beszédközben nagy kegyesen egy-egy szivart nyújt a korcsmárosnak is, s az álmélkodó kántornak is. Pálinkát a javából kér. Mikor a szolgálatra kész vendéglős sietve tölt neki, fínyásan szagolgtatja. Végül is kelletlenül belekóstól, de a szájába vett pár cseppet nyomban megvetően sercenti ki — pontosan a korcsmáros orra előtt.

Ennek a jelenetnek minden kis mozzanata olyan kidolgozott, olyan kacagató, hogy láttára a legnagyobb emberábrázoló színészek jutnak eszünkbe.

Ez után a részletekbe ható játék s e vezető szerep után kíváncsiak voltunk, vajjon minő lesz e nagy színész epizódszerepben. A *Süt a nap* Pongé juhászában is látszott ez a minden ízében átgondolt játék, de egyúttal valami nagy művészi szerénység is. Schogyan sem akarta a többi szereplő játékát túljátszani, s nagy artisztikus érzéssel illeszkedett az együttesbe. Egy-két feledhetetlen motívuma itt is volt. A paraszti modort kitűnő megfigyeléssel állította elénk. Az első felvonásban, a tiszteletesék udvarán beszélgetés közben nem ügyel még arra sem, hogy legalább a tiszteletes úrnak ne fordítson hátat; a második felvonásban a tanító szobájába feltett kalappal állít be, s úgy marad az egész jelenet

alatt. Ahogy a tanító mellé ül, s ahogy beszélgetésben egyre bizalmasabbra melegedve közelebb-közelebb húzza székét, s ahogy kegyesen megmegveregeti a mester vállát, az mind maga a friss, a valóságos élet. A harmadik felvonásban is volt egy nagyon finom ötlete. Kampós botját két kezével a háta mögött tartva, minden érzését, szándékát, hangulatának minden hullámzását ezzel a bottal fejezte ki: a bot lassan ingott, vagy sebesen mozgott, vagy erőteljesen a földet döfölte, aszerint, amint gazdájának változó érzése parancsolta.

...Szentgyörgyi István állítólag búcsúzni jött fel Budapestre. Nagyon szeretnők, ha ebben az egy pontban ez a puritán nagy színész primadonnáskodott volna: ha tízszer búcsúznék, amíg csakugyan el is megy. Óhajtván óhajtjuk, hogy ez a búcsú csak az első búcsú lett legyen.

A Vigszínház sok bukás után végre eljutott évadjának sikeréhez. Sajnos, hogy e sikert olyan darab hajtva elő, mint Szenes Béla *Alvó férje*. Az egésznek a közönségre tett hatása valóban nem magyarázható egyébbel, minthogy a szerző egy csomó pesti figurát elevenít meg a színpadon. Úgy látszik, a publikum szeret az önmaga fotografiájában gyönyörködni, s nem törődik vele, hogy az író semmivel sem áll magasabb színvonalon, mint a városligeti gyorsfényképészek. A darabnak meséje sovány, karakterrajza pár odavetett vonás, elméssége pedig ócska vagy erőltetett. „Legszellemesebb” ötlete, hogy az uzsonnavacsorát *ucsorának* nevezi.

Van a darabban egy tipikus pesti hölgy, aki nyíltan megvallja, hogy Beethoven szimfónája alatt unatkozni szokott. Igen kérjük a közönségnek azt a részét, amely esetleg hasonló érzésekkel viseltetik e nagy zeneszerző iránt, hogy okvetlenül nézze meg az *Alvó férjet*. Nagyon jól fog mulatni.

A színház jobb darabhoz méltó gondot fordított a kiállításra is, rendezésre is.

A Belvárosi Színház két hazai udonsággal akarja hanyatló existenciáját megmenteni. Egyik egy egyfelvonásos renaissance-dráma, Vil-

lányi Andor *Fekete liliuma*. Az író méltán írta hozzá műfaji meghatározásul, hogy *produkcio*. Valóban nem egyéb. Különösebb értéke nincsen s pusztán a fő-főférfiszereplő hosszú magánjelenete kedvéért íródott, melyhez a többi szereplő csak keret. Egyetlen szereplőt húsz percig színpadon magára hagyni és csak őt beszéltetni, — ehhez nagy drámaíró és nagy színész szükséges. Sajnos, azonban sem Villányi Andor nem nagy író, sem pedig Vértés Lajos nem nagy színész. Ezért aztán e kis mű a maga rövidségében is hosszúnak hat, és érthető, hogy a közönségre még közepes hatást sem tett.

A másik darab, Sándor Imrénék *Szedjetelek szét csillagok!* e. ö. képből álló gyermektörténete, Wedekind *Frühlingserwachen*-jének hatását mutatja. Témája ennek is a serdülő kor ébredő sexualitása. Formaiakban a darab furcsa stílus-vegyülék: eleje nyersen naturalista, a vége pedig az ábrázolt történetet valami zavaros filozófálással szimbólikus magasságba akarja emelni.

A cselekménynek vezetése ötlet-szerű. Hősnője egy tizenöt éves leány, aki a maga gyermeki naivságával egy léha fiatalember hatása alá kerül, sorsa azonban nem úgy fejlik, mint ahogy minden józan művészi logika kívánná, hanem egy véletlen fordulat fejezi be: a kisleány a vízbe fulladt.

Az egész mű egy nagyot akaró írónak kiforratlan, egyensúlyozatlan terméke. A rendezés sem járult hozzá, hogy a darab elfogadhatóbb legyen. Eppen a legnaturalisztikusabb tónusú részeket játszatta túlzottan expressionista díszletek között. A főszereplő, Hollós Ilona, azonban tehetséges színésznőnek látszik; dícséretére legyen mondva, hogy szerepének erotikus részleteit bizonyos tartózkodással tompította. Egy másik kislány szerepében Turay Ida kedvesen játszott.

Nem hisszük, hogy a válságba jutott Belvárosi Színház efféle darabokkal megmenthetné magát.

Galamb Sándor.

II.

Forgács Rózsi, a régi Thalia, majd a Magyar Színház, s még utóbb a Nemzeti Színház tagja, néhány éve kis társulatot gyűjtött maga köré s

azzal időnkint vasárnap délutánon egy éjjeli mulatóhely színpadán rendezett kamaraelőadásokat. Most, hogy Nagy Endre kabaréja a Royal-orfeumba költözött, Forgács Rózsi bevonult a Teréz-körúti Színház helyiségebe s azóta hetenkint két-három előadást tart, jórészt egyfelvonásos darabokból összeállított műsorral.

Megnéztük az új színpadon rendezett mindkét bemutató előadást; a két alkalommal nyolc egyfelvonásost láthattunk, köztük egy Gogol-, egy Csehov- és egy Dumas-darabot, a többi magyar szerzők műve. Az idegen „újdonság”-ok már színrekerültek magyarul (jórészt kabarékban). s a magyar szerzők is többnyire kabaré-méreteken és hangnemben szólaltak meg. Csak Molnár Gyula tartozik közöttük a régebbi irónemzedékhez, Bródy László, Vándor Kálmán és Vázsonyi János embernek is, írónak is fiatalok. Közülök leginkább Bródy László kötötte le érdeklődésünket egy verses mesejátékkal, melynek némileg zavaros szimbolikájában erős lírai hév lüktet. A legselejtebb művel az egész társaságból az ifjú Vázsonyi állt elő; fantáziája alantas és nem is eredeti s hangja, szellemeskedése izléstelen.

A kis társulatban akad egy-két tehetségesnek látszó színész. Ragályi Elemér és Bazsai Lajos nevét szívesen feljegyezzük. De az együttesnek mindig valami műkedvelő-íze van, megfelelő rendező keze hiányzik.

Végül egy őszinte szót a társulat vezetőjéről és lelkéről. Forgács Rózsi tehetségét nem kicsinyeljük. A multban egy-két alakításával megmutatta, mire képes. De mintha önkritikája gyenge lábán állna: most egyre-másra azt mutatja meg, mire *nem* képes. A nyolc kis darab közül hétben játszott, csupa nem neki való szerepet. A könnyed, csicsérgő tónus nem az ő hangneme, kár éppen ezt erőltetnie. Mi az ilyen „sokoldalúság”-ot nem tudjuk méltányolni, ha éppen az egy igaz oldal hiányzik belőle.

Rédey Tivadar.

Művészeti szemle.

Az Ernst-Múzeum termeiben rendezte harmadik kiállítását a *Képzőművészek Új Társasága*. A Kut köré főleg azok a festőink és szobrászaink tömörülnek, aki a leghaladóbb irányt képviselik művésze-